

Jacso Erika

Szociálisan hátrányos helyzetű roma kisiskolás gyermekek jövőképének megismerése saját mese szimbólumain keresztül

Vizuális hatások és ingerek mindenütt érnek bennünket. A pedagógus az iskolában a képzőművészeti nevelés tantárgy keretén belül céltudatosan igyekszik olyan megtervezett élményhelyzeteket teremteni, amelyek formálják a gyermek személyiségét, és hatással vannak rá. Jó alaphelyzet az, amikor a gyermek valamely élmény készítésére spontán módon kezd alkotni. Ilyenkor a gyermek az alkotáson keresztül szembesül önmagával és a világgal, a saját személyiségértékeivel és a társadalmi értékekkel, vagyis az alkotáson keresztül megalkotja önmagát (Bánki–Bálványos, 2002). Még fontosabb dolgok bontakoznak ki, ha mindezt a hátrányos helyzet szempontjából nézzük. A pedagógus feladata felzárkóztató, közvetett élményekkel ellátni azt a gyermeket, aki ingerszegény környezetből érkezik. Jó példa erre egy mese hallgatása, melyből inspirálódva a gyermekek önmagukról (is) kommunikáló rajzokat, illusztrációkat készíthetnek.

A mese hatása

Tanulmányomban azt szeretném bemutatni, hogy milyen jelen- és jövőképpel kapcsolatos elképzeléseik vannak a szociálisan hátrányos helyzetű roma kisiskolás gyermekeknek. A vizsgálat alapját mesehallgatás alapján történő gyermeki rajzok és azok magyarázatai képezik. Ezekben a gyermekek megfogalmazzák azt is, hogy szerintük milyen akadályok választják el őket az elképzelt jövőbeli vágyaiktól. Ezekhez a megállapításokhoz egy saját mesén keresztül jutunk el, amely a gyermeki képzelet elindítására szolgál. A mese írásánál fontos volt az a koncepció, hogy a tanulás egy olyan varázseszköz, amellyel elérhetővé válik a boldogabb és sikeresebb jövő. A vizsgálat további feltétele, hogy a fantázia világát összekössük a gyermekek valós élethelyzeteivel, hassunk a képzeletükre, érzelmi intelligenciájukra, mintha ez a mese egy kirakós játék lenne, melynek titkos darabkái varázsütésre a helyükre kerülnek. Ezt a történetet hallgatták meg a tanulók:

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy kisfiú, aki egy romos, piszkos, csúnya házban élt szüleivel és sok-sok testvérével. Gyakran étel sem jutott neki, és korgó gyomorral kellett elaludnia. Ruhája alig volt, az is foltos és rongyos. Mikor hatéves lett, bekerült az iskolába, ahol a tanító nénije minden nap elmondta, hogy minden gyermekben, valahol legbelül, ott lapul a csoda, amit úgy hívnak: tehetség és szorgalom. Aki ügyes és jól tanul, rátatál erre a csodára, és minden veszélyt legyőz az életben. Ehhez azonban olyan varázseszközökre van szükség, mint a bátorság és elszántság. A kisfiúban olyan remény keletkezett, hogy eldöntötte, bizony ő bátor lesz, és megszerzi magának, amit akar. Elszántan megtanulja a betűket és írásjeleket, hogy elolvassa a könyveket, melyek a világ minden tudását magukban rejtik. Bátran veti bele magát a matematika megismerésébe, hiszen minden tudás a számok rejtelsein keresztül vezet a sikeres és boldog élet felfedezéséhez. Minden útjába kerülő akadályt legyőz, és addig tanul szorgalmasan, míg el nem éri célját, és családjával egy szép, tiszta, nagy házba költözik. Gyönyörű ruhákat fog hordani, és soha, de soha nem fog éhesen elaludni. Boldog lesz és vidám, míg csak világ a világ.

A történetben szereplő szimbólumok – a ház, az iskola, a tanító, a gyermek önmaga és a ruházata, a könyvek – hívóingerek, melyeken keresztül a gyermek a gondolatait és az érzéseit jeleníti meg. A szimbólumokban kiemelkedő, hogy a tanulásra, a szorgalomra, a tehetségre és a kitartásra egyfajta csodaként utal, amik által a gyermekek elérhetik céljaikat. Vass Zoltán (2007) szerint a rajzelemzés módszertani szabályai miatt egyetlen rajz vizsgálata egy személytől nem adhat megbízható eredményt, ezért egy személy több rajzára is szükség van. Ennek az ismétlésen alapuló rajztesztnek a célja, hogy a változások vizsgálatát helyezze a középpontba. A rajzteszt Gerő Zsuzsa, Ladányi János és Csanádi Gábor három ház rajzának a vizsgálatát veszi alapul, akik ugyanazt a témát más-más nézőpontból rajzoltatták le (Gerő–Csanádi–Ladányi, 2006). Az ugyanazon témát ismétlő feladatok a változásokat vizsgálják a rajzokon. A saját mesébe ágyazott szimbólumok elemzésénél a gyermekek mélylélektani elemzése nem volt cél, csupán egy személy rajzvizsgálata úgy, hogy az ugyanazon mese hatására alkotott rajzot bizonyos

idő elteltével a gyermek újrarajzolja, és ezeket összevetve történik személyiségük, érzésviláguk bemutatása.

A kutatás módszerei

A módszerek között szerepelt a rajzvizsgálat, a megfigyelés és a beszélgetés. A rajzvizsgálat során a tanulók bizonyos idő elteltével – három hónap – a felolvasott mese hatására elkészítették rajzaikat. A rajzok elkészülése után az összes diákkal négy szemközti beszélgetés folyt a képről. Vass (2021) kiemeli, hogy a gyermekrajz a szemlélő számára kontextusba helyezve válik értelmezhetővé: valós jelentéstartalmat csakis az alkotótól kaphatunk. A megfigyelés módszere kiemelten nagy jelentőségű. Ez napi szintű kapcsolattartást jelent a rajzokat készítő diákokkal, feljegyzéseket az apró történetekről, jelek megfigyelését a szünetekben, a tanítási órákon, rajzolás közben és a rajzok elkészülése után is. Ennek a módszernek a segítségével egy-egy feltevés beigazolódott vagy értelmezést nyert. Ez segített a személyes beszélgetések során az egymás felé tanúsított bizalom kialakulásában. Vass Zoltán (2021) szerint a konzekvenciák levonása során az összképet kell figyelembe vennünk, az előtörténetet és a rajzolás közbeni viselkedést is, vagyis az egész emberrel kell foglalkoznunk, az egész rajzzal, nemcsak a részjelenségekkel, mert az „egész” szemlélete a mű lényege.

Gyermekrajzok az elképzelt jövőről

A 9 éves L. alkotásai

Az első alkotást (bal oldali rajz) L. a saját házuk megrajzolásával kezdte. A ház mérete önbizalomra utalhatna, de a kusza vonalvezetés nyugtalanságot, szorongást jelezhet, elégedetlenségre, bizonytalanságra utalhatnak a kétszer-háromszor áthúzott vonalak. A ház mellé jobbról anyukáját, apukáját, saját magát, végül a kistestvérét rajzolta. Az alakok ábrázolása elnagyolt, a színezés részletszegény. A vastag törzsű fa önbizalmat, érzelmi kiegyensúlyozottságot tükröz. A házban több család él, azért van annyi ablak. A mostohaapja, ha van pénzüket, akkor játékautomatákba dobálja azt, és azzal biztatja a családot, hogy majd ha nyer, vesznek egy autót. Ő is ezt szeretné csinálni felnőttkorában. „Pénzt dobni az automatába, és milliomos lenni!”

Forrás: A szerző archívuma

A második rajz rajzoltatásakor (jobb oldali rajz) a család már átköltözött egy másik házba a faluban. Odakint hullott a hó, ezt a képen is megörökítette a rajzoló. A képhez a szóbeli magyarázat így hangzott: „A fekete ház a régi házunk, a barna házban lakunk most, a piros ház lesz az én házam, ha nagy leszek. Az asztal tele lesz ennivel. Mindenkinek külön ágya van és lesz.” Elmondása alapján mikor a fekete házban – a „régiben” – laktak, akkor még szegények voltak, de most már gazdagok, ezt jelképezi a barna ház. A ház ajtó melletti ablaka mögött egy üres asztal látható, ami arra enged következtetni, hogy ennek a rajzot készítő fiúcskának is sokszor üres gyomorral kell elaludnia. A rajzlap bal oldalán látható a legnagyobb, a legigényesebben elkészített ház. A tetőn cserép, az asztalon étel, a ház színezése is alaposabb, pontosabb, mint az előzőeké. A rajzolás során a tanuló elmondta, hogy gépezni fog, ha nagy lesz, mert nyert az apukája az automatán, és vett neki játékot, egy pókemberes autót.

A 9 éves J. alkotásai

A kislány az első rajzán (bal oldali rajz) a felolvasott mese képkockáit kezdte megjeleníteni. Gyerekek gyűlnek az asztal köré. Kiderül, hogy valakinek nem jutott étel. Ez olvasható az ágyban fekvő alak fölötti feliraton: „Nekem meg nem jut semmiből.” A kislány a lefelé görbülő száj és könnycseppek mellett még a korgó gyomrot is próbálta megjeleníteni egy szimbolikus hullámos vonallal a hason. Majd az iskolában zajló tanítási folyamatokat ábrázolja: az olvasást, a számolást. Annyit fűzött a képhez hozzá, hogy: „A tanító néni adott neki ruhát” – ami a kislány valóságos élményéhez köthető, az osztályfőnöke ugyanis tényleg adott neki ruhákat. Az utolsó képkocka a boldog jövőt ábrázolja: egy saját házat és autót. A kislány egy nagy családban él, ahol három édestestvérből ő a harmadik, de anyukája második élettársától még két kisebb testvére is született. A testvérei is az iskola tanulói. Az osztályfőnöke elmondása alapján sokszor nincs a kislánynak tízóraija, míg a kisebb testvéreinek, azok osztályfőnökei elmondása alapján, mindig van. Iskolába szeret járni a gyermek, bár a tanulás nem megy olyan jól neki.

Forrás: A szerző archívuma

A kislány a második alkalommal is képkockákat kezdett rajzolni, aztán meggondolta magát, és egy nagy iskolát rajzolt (jobb oldali rajz), a tetejére ráírta: „FELLSŐ ISKOLA SZOMBATBA”. A falujukhoz legközelebbi város Rimaszombat, ahová cukrásznak vagy szakácsnak készül továbbtanulni, amit két képkockán meg is rajzolt. A jobb oldal alsó képkockára házat rajzolt, de aztán gyorsan, erőteljes vonalakkal átfirkálta. Ez Vass (2021) szerint a külső szemlélő számára érzelmi feszültségről, agresszióról árulkodik. Ehhez rákérdezéskor a vállát meghúzva annyit mondott: „Nem jól csináltam.” Az efölött lévő képkockán saját magát ábrázolta a képen „én” megnevezéssel, valamint az anyukáját és a házukat, amelyet „otthon” felirattal meg is nevezett. Későbbi kijelentése ehhez: „Engem csak anyu szeret.” Megrajzolta még a mostani iskoláját, valamint önmagát mosolyogva és autóban ülve is. Ezek a képkockák boldogságot tükröznek.

A 10 éves R. alkotása

A kisfiú az első rajzoltatás során a mesebeli kisfiút örököltette meg felnőttként. Így mesélt a képről (bal oldali rajz): „A kisfiúnak saját háza lesz. Ő lesz az apuka. Kocsit is akartam rajzolni, de már nem fért ki a rajzlapra.” Ez igaz is, mert a ház tölti ki a rajzfelület csaknem egészét, mert: „Ronaldónak (focista) is nagy háza van” – ezt látta a tévében. A ház jobb oldalán álló alak szépen ki van dolgozva: jó látható a fej (szem, szemöldök, száj, haj); a nyak, törzs, lábak (cipő); a karok, azonban a kézfej és az ujjak hiányoznak. Ez Vass (2021) szerint sok esetben utalhat kommunikációs problémákra. Az apuka naponta eljön a kisfiúért az iskolába, és rendszeresen nyilvánosan sértegeti, megalázza őt, amit a fiúnak el kell viselnie tőle.

Forrás: A szerző archívuma

Második rajzoltatáskor saját magát rajzolta le a kisfiú focistaként (jobb oldali rajz), ronaldós focimezben. Ez a megszemélyesítés egy antromorf szimbólum (Vass, 2007), a vágyott alak a világ le híresebb focistájának rajza. A figurát a lap közepére nagy méretben rajzolta, ami magas önértékelésre utalhat. Mindkét rajzolási alkalommal lendületes és határozott vonalvezetéssel rajzolt, ez szintén magabiztos önértékelésről vall. A kisfiú javára szól, hogy képes volt kiemelni gondolataiból a lényegi elemeket. Rajza ezért koherensebb, értelmesebb egész. A mesét figyelmesen végighallgatta, de alkotás közben végig beszélt, zavarta a többiekét. Ha valamelyik diáktársa mondta neki, hogy legyen már csendben, így válaszolt: „Hagyjál már“. Többször mások rajzát becsmérelte: „Hát ez nagyon csúnya lett!“, és kinevette őket.

A 11 éves K. alkotásai

A rajzokat készítő kisfiú öt testvér közül a legnagyobb. A pár kilométerre fekvő Jéne községből autóbusszal utaznak Rimaszécsbe. A négy kisebb testvér a 11 éves bátyjukra van bízva. Az ő felelőssége, hogy biztonságban eljussanak a buszmegállóból az iskolába és az óvodába minden reggel, délután pedig ugyanúgy ki a buszmegállóba. A kisfiú figyelmesen végighallgatta a mesét, nagyon lelkesen rajzolt és festett. A rajzlap egész felületét (bal oldali rajz) egy ház tölti ki, amelyet a saját otthonaként írt le. Egy szobában laknak, amelyben két ágy van, rajtuk emberi alakok fekszenek, a testvérei. Az apukát megjelenítő alak a két ágy között középen áll. A kék és narancssárga négyzet is ajtó. Az utóbbin éppen a nagymamája jön be a házba, bár ezt furán ábrázolta, mert a mama feje az ajtón van. Ehhez ennyit mondott: „Mikor mama gyün, örülünk.“ Az ajtó mellett az anyuka áll, akit próbált a tőle telhető legszebben megrajzolni, az ő alakjához a rajzolási ideje alatt többször is visszatért. Utoljára egy keresztet rajzolt az anyuka intim testrészéhez, melyre a későbbi rákérdéskor nem volt hajlandó választ adni, csak furcsán mosolygott. Elmondta, hogy a ház bal oldalán lent egy kalap és egy bot van felakasztva, melyek az ő varázsszerei lesznek, de csak ha felnő, mert: „Ezek most az Apáméi. Nem nyúhat hozzá senki.“ Saját magát szintén a ház bal oldalára rajzolta, száj nélkül, ami a többi alak mosolygós arcához képest szembetűnő. A vele szenbeni elutasítottságra, kirekesztettségére utalhat.

Forrás: A szerző archívuma

A második rajza (jobb oldali rajz) egy firkálmány lett. A kisfiú szépen indult neki a rajzolásnak, megrajzolta a házat, ajtót, ágyakat, a tetőre zsindelyt helyezett. Mikor a közepén lévő alakhoz ért, aki elmondása alapján az anyukája, nagyon gyorsan kezdett dolgozni, egyre erőteljesebben nyomta rá a ceruzát a rajzlapra, végül a zöld színű ceruzával már majdnem átlukasztotta a papírlapot. A zölddel apukáját akarta lerajzolni, de: „Nem sikerült. Elrontottam” – mondta később az apukát szimbolizáló firkára. Feuer Mária megfigyelései szerint az a családtag, akit a gyermek elront, átfirkál, áthúz, a rajzoló számára érzelmi-indulati problémát jelent (2000). Végül az egész rajzot elkezdte besatírozni a barna ceruza hegyéből ceruzahegyezővel nyert porral. A barna szín szeretethiányra való utalást is kifejezhet, valamint félelmet és haragot.

A kisfiú elmondásából tudtam meg, hogy ismét testvére fog születni: „Anyukám viselős.” A tanuló autószerelő akar lenni, mint a nagymamája öccse, akihez napi szinten jár segíteni: „Kiszedem a csavarokat a motorokból.” Apukája már többször volt börtönben testi sértés vádjával. Mindkét szülő rettentően agresszív, alkohol- és drogfüggőségben szenvednek. A kisfiú állandóan verekedésbe keveredik. Hol az iskolában, hol az utcán, buszmegállóban. Osztályfőnöke jó eszű gyermeknek tartja őt, aki sajnos nem lát mást maga körül, csak erőszakot.

A 9 éves D. alkotásai

Feuer (2000) szerint 9–10 éves korra tehető a gyermek egyéni stílusának kialakulása, ami nagyon jól megfigyelhető a kilencéves kisfiú rajzain. Az emberalakok és a ház formája mindkét esetben ugyanolyan. Az első rajzoltatás során (bal oldali rajz) megrajzolta a házat, bele két emberi alakot, saját magát és a leendő feleségét. Többször elmondta, hogy nem megy tovább középiskolába, mert „Minek?” Tizenhat évesen kikerül az iskolából, megnősül, lesznek gyerekei. A faluban lesz szociális munkás: „Podporás leszek.” Ez a kisfiú még soha nem hagyta el a szülőfaluját, nem utazott autóban, autóbuszon. A kisebb házikó a távolban a mesebeli szegény kisfiú háza. Ezt így magyarázta: „Jó neki magába. Nem eszik meg az ennit tőle.” Az emberalakok formái szokatlanok, főleg a vastag nyak, a robosztus, téglalap alakú testforma.

Forrás: A szerző archívuma

Második alkalommal a csoportos beszélgetés során azt mondta ez a rajzoló, hogy a mesebeli kisfiú legalább az iskolában kap enni. Az osztályfőnöke elmondása alapján a fiú nem szokott tízórait hordani, és sokszor csak iskolában jut meleg ételhez. A rajzolást megint a ház megrajzolásával kezdte (jobb oldali rajz), belerajzolta a két alakot, amelyek ismét őt és a jövődöbelijét ábrázolják. Ami szembetűnő, hogy nem rajzolt szájat a figuráknak, ez utalhat elutasítottágra vagy alacsony önértékelésre. A másik két alak a rajzlap bal oldalán az unokanővére és unokaafivére, ők lesznek a szomszédai. Velük szeret lenni, mert: „Szeretnek engem. Mindig adnak nekem valamit.“ Az a valami étel, édesség vagy apró tárgyak, például karkötő, kulcstartó stb. Végül még gyorsan egy napocskát rajzolt a bal felső sarokba. Első alkalommal a rózsaszínt, második alkalommal az erőteljes kék színt használta túlsúlyban, ez Šupšáková (2000) szerint utalhat kiszolgáltatottságtól való félelemre, sebezhetőségre. A szüleit és a hét testvérét egyik rajzolási alkalommal sem említette meg.

A 9 éves V. alkotásai

A kislány az első beszélgetés során elmondta, kilencen vannak testvérek. A legidősebb bátyja megnősült, de velük élnek a párjával és közös kislányukkal. A konyhájukban két kanapé van, itt a szülei és két legkisebb testvére, valamint a fiatal pár a csecsemővel alszanak. A szobában három ágy található, melyen a többi testvér osztozik. Ő így fogalmazott: „Lábast alszónk.“, ami azt jelenti, hogy ketten alszanak az egyszemélyes ágyban úgy, hogy a lábuk a másik fejénél van, esetleg valaki az ágy végében szokott kuporogni. A kislány azt mondta, szeret lábast aludni, mert vannak olyanok is, akiknél nincs ágy, csak a földre ledobott ruhákon alszanak. Egyszer, amikor beteg volt, neki is a földön, a szőnyegen kellett aludnia, nehogy megfertőzze a kisebb testvéreit. A csoportos beszélgetés során nagyon sajnálkozott, amiért a szegény kisfiúnak nem jutott étel. Mert hát: „Mink is szegények vagyónk, de van mit enni.“

Az első rajzolás során a tanuló gyorsan dolgozott. Egy házat rajzolt (bal oldali rajz), majd bele saját magát, a leendő kisbabáját és egy asztalt, rajta egy nagy kenyérrel. A házat szívecskékkel díszítette, a ház bal oldalára is rajzolt még párat. A hosszú vonalak a ház két oldalán a kerítést szimbolizálják. Végül felhőkkel töltötte ki az üres részeket. Szaladt, hogy kész van, de mikor odanyújtotta a rajzát, a fejéhez kapott: „Nincs napocskák!“ Visszaszaladt a helyére, és a bal felső sarokba egy kis napocskát is beszorított, de nem színezte ki. A képről azt mesélte, hogy ő „asszony“ akar lenni, egy gyereke lesz, kislány. A majdani férjéről így nyilatkozott: „Az uram majd kijár Németbe.“

Forrás: A szerző archívuma

Második alkalommal a kislány a ház bal oldalára érdekes fejformákat rajzolt test nélkül (jobb oldali rajz), melyekről azt nyilatkozta, babák. A bal sarokba napocsákat, alájuk az aláírását firkantotta. Legvégül a rajzlap jobb oldalára hullámos vonalakat rajzolt, melyeket egyenes vonalakkal áthúzogatót. Erre azt mondta: „Esik az eső.” A sok megrajzolt motívum díszítőelemként szolgál, minden üres fehér papírrészt el akart tüntetni.

A 11 éves T. alkotásai

Forrás: A szerző archívuma

Ezeket a rajzokat szintén egy olyan kisfiú készítette, aki nagyon szegény körülmények közül jár iskolába. Az anyukája gyakran jelenik meg a fiúcska osztályfőnökénél, hogy hol éppen cipője nincs a gyermeknek, hol meg kabátja, vagy éppen pénzük nincs tízórására, úgy meg nem akarja elküldeni, mert kicsúfolja a többi gyerek.

Első alkalommal a felolvasás közben a tanuló sokszor beleszólt mesébe. Olyanokat mondott, hogy: ő megverné azt, aki neki nem hagy enni, vagy hogy ő biztos csak azért sem tanulna, mert minek. Miközben beszélt, folyamatosan nevetett. A csoportos beszélgetés során sajnos a helyzet még rosszabb volt, akkor erősebben kellett csendre inteni. Ekkor megsértődve az iskolapadra döntötte a fejét, és a rajzolást is csak később kezdte el, megmakacsolta magát. Egy házat rajzolt (bal oldali rajz) középre, elmondása alapján az az iskola. Mellé pedig a mesebeli kisfiút, akinek az alakját annyira halványan rajzolta meg, hogy az alig látható. Azt mesélte, ő szeret iskolába járni, mert sok barátja van itt, de tanulni nem szeret. Az iskola és az alak fölé egy felhőt és fát rajzolt. A második alkalommal előre megígérte, hogy csendben lesz, a tenyerét látványosan a szája elé tette. A csoportos beszélgetésbe aktívan bekapcsolódott. Elmondta, mennyire rossz lehet annak, aki nem kap enni, mert volt, hogy a faluból nagyon sötétben ért haza, az anyukája ezért megverte, és vacsorát sem kapott. A második rajzon a saját felnőttkori házat rajzolta meg

(jobb oldali rajz). Mellé saját magát, és azt mondta, nem fog a szüleivel lakni. Árukézbessítő lesz, az ő szavaival: „Kurier leszek.” Mindkét alkalommal az emberi alak ruhátlanul szerepel a rajzokon. Ez a hiányosság szociális probléma meglétét jelezheti. Feuer (2000) szerint a gyermekek kedvenc fa sémája közé sorolható a karácsonyfa, ami a kisfiú rajzán a közelgő karácsonyt szimbolizálja. Nekik ugyan nem szokott karácsonyfájuk lenni, de ezt mondta: „Mamónál lesz fa is, meg szaloncukor is.”

A 11 éves B. alkotásai

A rajzokat készítő kislány, ha csak teheti, nem hiányzik iskolából. A családja nagyon szegény. Legtöbbször csak az iskolában jut meleg ételhez a testvéreivel együtt, akik számát nem tudta pontosan megmondani, mert a nevüket sorolva már a nagyobb bátyjai gyerekeit is odasorolta, akik szintén velük egy háztartásban élnek. Később kiderült, nyolcan vannak testvérek. A csoportos beszélgetéskor az volt a véleménye, minden gyermekben van csoda, benne is, de azt nem tudja, hogy hol: „Lehet, itt.” – és a mellkasára mutatott. Az első rajzán (bal oldali rajz) egy nagy épület látható, benne szépen egymás mellett emberalakok sorakoznak. Jobbra az első, legnagyobb alak az anyuka, nagy mosollyal az arcán. A kisebb alakok a gyerekek. Halvány vonalakkal és kis nyomatékkal dolgozott, ami félénk, engedékeny természetére utalhat. A rajzot készítő kislány magát rajzolta le felnőttként, az édesanya szerepben. Szeretne sok gyereket, akiknek majd főzni fog, takarítja a házat, amelyben lakni fognak. Ezt egy seprű megrajzolásával is megerősítette, amely a gyermeksereg közepette látható. Életcélja az ő megfogalmazása alapján: „Asszony akarok lenni.”, ez azt jelenti: feleség, háziasszony, anya. Az osztály mindennapi rendrakásában ő az első. A tanulás helyett is inkább söprögetne. Otthon is szeret segíteni az anyukájának főzni, vizet hordani a falusi kútról, mosogatni, takarítani. A mélylélektani felfogás szerint ami a házban történik, velünk történik. Gyakran kisebb testvéreit vagy testvérei gyerekeit babakocsiban tologatja a falu közt. A második ábra ugyanazon életcél megörökítéseként készült (jobb oldali rajz), mint az első. Nincs globális családszerkezet, az alakokat össze-vissza dobálva rajzolta meg, ami Feuer (2000) szerint valamiféle zavart jelezhet a családon belül, valamint fejlődési zavarra is utalhat. A figurák hosszú, seprűszerű karjai és a fejükön lévő csápoknak kinéző valami szellemi problémákra is utalhat a kislánynál. Rákérdezéskor nevetésben tört ki, de ez a reakció a megfigyelés során több esetben is feljegyzésre került róla.

Forrás: A szerző archívuma

A 10 éves T. alkotásai

A rajzokat készítő kisfiú a szomszéd faluból látogatja a Rimaszécsi Alapiskolát, mindennap autóbusszal utazik két, iskoláskorú kisebb testvéreivel együtt. A láb izomzatának betegsége miatt bicegve jár. Hirtelen mozdulatokat eredményező szem- és fejrágásai is vannak, melyek háttérben neurológiai betegség állhat, illetve a jelenség lelki eredetű is lehet. Osztályfőnöke a gyermek szüleitől soha semmilyen orvosi papírt nem kapott a kisfiú egészségi állapotáról. A mindig vidám, mosolygós gyermeket osztálytársai így fogadták el, soha senki nem csúfolta ezért.

Első alkalommal a szegény mesebeli kisfiút rajzolta meg és a házat (bal oldali rajz). Elmagyarázta, azért olyan görbe a ház oldala és a tető jobb oldali alsó sarka, mert össze fog dőlni az épület. Az alak a széttárt

karjaival próbálja egyben tartani a házat. Azt mondta: „A kisfiú erős. T. is erős.“ A második rajzról (jobb oldali rajz) azt mesélte, hogy a rajta lévő ház az ő háza. Szépen meg van javítva. Az épület melletti alak őt magát ábrázolja, amint a felette lévő fűrésszel (mert az alak feletti szabálytalan alakzat egy fűrész akar lenni) megjavítja a házat. Feuer (2000) szerint ami a házzal történik, az bennünk történik. Ebben az esetben felújítja a kisfiú a házat, ami a saját testi gyengeségeinek a javítására utalhat. Azt is mondta, hogy ő szerelő, és felnőttként is szerelő lesz. Mindkét rajz sok fehérén maradt részt tartalmaz, ami valamitől való félelemre utalhat a kisfiúnál. Egyik rajzolás alkalmával, miközben a csoportos beszélgetés folyt, egy kijelentést tett felém: „Ha nem jövök iskolába, sajnálni fogsz. Azt mondod: Szegény T., most biztosan éhes.“

Forrás: A szerző archívuma

Összefoglaló a gyermekek rajzairól

A gyermekek életkorához képest a rajzok alacsony technikai színvonallal készültek, de érzelmi töltésük erős. Szinte majdnem az összes alkotás központi eleme az otthont szimbolizáló ház, mely a gyermekrajzok többségében a felnőttkori, vágyaikban elképzelt otthont és a jelenben meglévő lakóhelyet ábrázolja. Vass (2007) szerint a ház szimbolizálja a rajzoló gyermek szülőkkel, testvérekkel kapcsolatos attitűdjeit. A ház ábrázolásakor egyetlen házsémát alkalmaztak. Felnőttkori vágyaik házának sémája csupán precízebben színezett, vagy kicsit díszesebb. Az otthon ábrázolása ezeknél a gyermekeknél a megszokás állapotára utalhat. Életük legfontosabb mozzanata a ház megléte, ragaszkodás a házhoz, annak berendezéséhez. A jólét szimbólumaként jelentek meg számukra a rajzolt házakban az ágyak, az étel. Van pár rajz, amit a saját mese meghallgatása ihletett a gyermekeknél, de ezekből is hiányzik a gyermek álmodta csodavilág. A tanulók nem tudtak elrugaszkodni a valóságtól, amit a házrajzok egyformasága is jól tükröz. Megjelenik a rajzokon a pillanatnak való élés, a „carpe diem“, pozitív életérzés, amely kapcsolódik a fiatal életkorukhoz.

Sok gyermek rajzán visszatükröződik, hogy rendkívül fontosnak tartják a példaképükhöz való hasonulást, aki az esetek többségében a közvetlen környezetükből kerül ki: szülő, testvér, nagybácsi, unokatestvér. Ezen ember viselkedését, szokását iparkodnak átvenni, beépíteni magukba. Voltak, akiknél megjelentek a rajzokon az iránymutatók, amelyek a gyermekeket a jövő felé vezérlik. Jövőbeli vágyaikra, ambícióik beteljesülésére utalhatnak a gyermekek leggyakrabban említett gondolatai, hogy rendőr, mentős, fodrász, cukrász vagy autószerelő szeretnének lenni. Az esetek nagy részében ezek az álmok a felsőbb évfolyamokba kerülve megváltoznak, háttérbe szorulnak, mert igyekeznek a felső tagozatos diákok elvárásaihoz, az ő világukhoz igazodni.

Többen a család fontosságát határozták meg alapértékként és életcélként az életükben. Ezeknél a gyermekeknél az az igény mutatkozik meg a legfontosabb életcélként, hogy családban éljenek. Kiderült számunkra, hogy a gyermekek mindennap számtalan problémával küzdenek. Családjaik rendszeres jövedelmét a segélyek jelentik, melyen jövedelemszerzési folyamat már elvezetett az úgynevezett „szegénységi csapda“ kialakulásához. Ennek a legnagyobb veszélye ezen gyermekek számára, hogy a szegénység fenntartásához elegendő jövedelemszerzési folyamatok öröklődnek, és hasonló (szegénységi) helyzetbe kerülnek ők is, mint a szüleik. Bebizonyosodott, hogy a gyermekek olyan családokban élnek, melyek többsége időszakosan éheznek. A négy szemközti beszélgetések során és a szerzett információk

alapján számos családról beigazolódott a gyanú, hogy családi együttélési zavarok vannak jelen bennük, sok a házastársi és a szülő–gyerek konfliktus. A legnagyobb veszélyben azok a fiatalok vannak, akiknek a családjában halmozottan jelennek meg ezek a problémák.

Az alacsonyabb szintű, szociálisan hátrányos helyzetű családok gyermekeinek jövőperspektívája rövidebb távú. Az ő jövőelképzelésük kidolgozatlanabb. Tisztában vannak a tanulás jelentőségével, mégis alulmotiváltak, sikertelenek. A tanulásba fektetett erőfeszítéseik jutalma távoli, lassan térül meg. Az otthonról jövő motiváció a továbbtanulásra még jó iskolai teljesítmény esetén is igen kicsi. Sok gyermeknél elhangzott, hogy szeretnek iskolába járni, de nem a tanulás vonzza őket, csupán a közeg, ahol a barátaik vannak.

Sajátos a jövőt is meghatározó gondolkodásmódjuk, melynek lényege: a szükségletek kielégítése mindenáron, a tudatosság hiánya, a szocializációval megerősített tudáshiány, az iszonyatos ellentmondások jelenléte. Ennek jelei világosan megmutatkoztak az elkészült alkotásokban.

A tanulmány bírálati folyamaton ment keresztül.

Felhasznált irodalom:

Bánki Vera–Bálványos Huba (2002): *Differenciálás a művészeti nevelésben*. Budapest, Okker Oktatási és Kiadó Kft., ISBN 963-9228-37-0

Feuer Mária (2000): *A gyermekrajzok fejlődéslélektana*. Budapest, Akadémiai Kiadó, ISBN 9789630577328

Gerő Zsuzsa–Ladányi János–Csanádi Gábor (2006): *Mobilitási esélyek és a kisegítő iskola*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, ISBN 9799639609319

Kárpáti Andrea: *Firkák, formák, figurák- A vizuális nyelv fejlődése kisgyermekkortól serdülőkorig*, url:<https://adoc.pub/queue/firkak-formak-figurak-a-vizualis-nyelv-fejldese-a-kisgyermekf4ecd4ffabbaa8eaffae879105f3829c31335.html> (letöltés ideje: 2022. augusztus 12.)

Vass Zoltán (2003): *A rajzvizsgálat pszichológiai alapjai*. Budapest, Flaccus Kiadó, ISBN 963 941 215 5.

Vass Zoltán (2007): *Formai-szerkezeti rajzelemzés*. Budapest, Flaccus Kiadó, ISBN 978 963 9412 54 5

Vass Zoltán (2021): *A rajzvizsgálat pszichodiagnosztikai alapjai- Projekció, kifejezés, mintázatok*. Budapest, Flaccus Kiadó, ISBN 978-615-5278-72-3

Šupšáková Božena (2000): *Detský výtvarný prejav*. Svätý Jur, DIGIT, ISBN 80-968441-0-5.